Ira Zorko
Langusova 37
1000 Ljubljana

Ministrstvo za naravne vire in prostor
Dunajska 48
1000 Ljubljana

Št. zadeve: 35105-56/2022-2550

PRIPOMBE K JAVNI RAZGRNITVI PROJEKTA PRENOVE LJUBLJANSKE TRŽNICE

Spoštovani!

Tako kot mnogi drugi dodajam kritični pripombi na javno predstavljeni projekt prenove ljubljanske tržnice. Zamisel o gradnji velike garažne hiše pod glavno ljubljansko tržnico je že ob prvi predstavitvi naletela na močne in dobro argumentirane kritike strokovnjakov, zlasti tistih, ki odlično poznajo ne le urbanizem mesta, sodobne pristope k reševanju prometa, ampak tudi zgodovino vzhodnega dela srednjeveške Ljubljane, nekdanjega samostana s cerkvijo in kasnejšega liceja na tistem mestu. Hkrati s strokovnimi ugovori se je dvignil tudi močan in spontan odpor številnih Ljubljančanov. Skupina ljudi, ki v okviru Mestne občine Ljubljana vodi, načrtuje in zagovarja ta projekt, vse te pripombe, pomisleke in proteste ignorira in jih dojema zgolj kot oviro pri doseganju zastavljenih ciljev. Ne verjamem, da bodo argumenti zapisani in izrečeni v postopku javne razgrnitve in razprave to spremenili. Očitno so člani te skupine odločeni, da projekt izpeljejo proti volji večine in ne glede na posledice in izgubo, pred katero svarijo poznavalci.

Skupaj s kolegi arhitekti, arheologi, etnologi in zgodovinarji sem v preteklih letih že večkrat predstavil strokovni ugovor in nestrinjanje, zlasti s predlogom izgradnje podzemne garažne hiše v sklopu predlaganega posega. Odklonilno mnenje imam sicer tudi do načina dozidovanja Mahrove hiše, ki s svojim oblikovanjem odkrito nasprotuje tradicionalnim principom gradnje, s poznavanjem katerih se je, hkrati s svojim talentom, tudi na sami tržnici izkazal arhitekt Plečnik. Poseg v vplivnem območju tega spomenika bi moral, če bi želel delovati harmonično in spoštljivo, vsaj do neke mere upoštevati te zakonitosti. Bil sem med pripravljavci in podpisniki pisma pristojnim na Unescu, v katerem smo združili vse do takrat zbrane argumente in pomisleke, zlasti tiste iz akademske sfere, in jih obvestili o nameravanem posegu in o postopkih, ki so v teku. Lokacija projekta, kot vemo, sodi v vplivno območje registrirane svetovne dediščine, za kakršno je bila kot sestavni del arhitektovega opusa pred kratkim razglašena tudi Plečnikova tržnica. Čeprav se vodstvo MOL rado pohvali, da posluša mnenja meščanov in odprto sodeluje z vsemi, v tem primeru vodi projekt tako, da se izogiba ne le pravici javnosti do obveščenosti in participacije, ampak tudi uveljavljenim protokolom Unesca, ki od vsakega pobudnika zahtevajo aktivno vključitev njihovih služb v najzgodnejših fazah razmišljanja o kakršnihkoli spremembah v zaščitenih okoljih. Glede na decembrsko mnenje Ministrstva za kulturo (2024), v katerem se tam pristojni pritožujejo nad pozno in slabo obveščenostjo glede projekta, zapostavljanje običajnih pravil komunikacije velja tudi za državno raven. Strategija predlagatelja je očitno da, ne glede na vsa opozorila in tveganja, vključno z možnostjo izbrisa območja iz seznama svetovne dediščine, s trmastim vztrajanjem in z zgolj legalističnim izpolnjevanjem pravno formalnega postopka in pridobitvijo ločenih mnenj strokovnih služb najprej doseže glavni cilj, to je pridobitev gradbenega dovoljenja. Verjetno menijo, da jih po pridobljenem gradbenem dovoljenju nihče več ne more ustaviti v njihovi nameri.

Kot arhitekt in urbanist z mnogimi tovrstnimi izkušnjami lahko dodam, da so takšne strategije domala vselej uspešne. Postopki pridobivanja dovoljenj so do te mere zbirokratizirani, pristojnosti so tako razdrobljene in parametri odločanja tako abstraktni, da pod pritiski sodelovanja, ki so vedno prisotni, omogočajo in dopuščajo realizacijo domala česarkoli. Vsaka od strokovnih služb si v

ozkem segmentu svoje pristojnosti opere roke, celota, posledice na celoto pa jih ne zanimajo in jih, če gledamo res zgolj pravno formalno, tudi ne smejo zanimati, ker zanjo niso pristojni. Takšno birokratsko gledanje predstavlja omalovaževanje ravni presoje in pristojnosti posameznega človeka. Ta je, kot je to znal lepo poudariti pesnik Srečko Kosovel, po svoji izvorni naravi in v svojem izhodišču vselej predstavnik celote. Tak pristop onemogoča, da bi do veljave prišli najbolj splošni, obče kulturni in zdravorazumski razmisleki in ugovori. Na ta način prihajamo do pojavov, ko je s projekti pravno formalno vse v redu, v stvarnosti pa gre marsikaj vedno bolj narobe. Potrebno je tudi dodati, da zlasti pri projektih, predlaganih in vodenih s strani lokalnih oblasti, ki se financirajo pretežno iz javnih sredstev, redko kdo odgovarja za posledice tako sprejetih odločitev, breme napak in izgub se tiho prenaša na ljudi, na tiste, ki jih ni nihče nič vprašal in katerih mnenje je bilo preslišano.

Ob vseh ostalih že tolikokrat ponovljenih tehničnih, umetnostno zgodovinskih, sociooloških, etnoloških in arhitekturno-urbanističnih ugovorih, ki jih bodo kot uradne pripombe gotovo spet zapisali kolegi, se bom ob tej redki in morda zadnji priložnosti postopkovnega izrekanja, osredotočil le na dva argumenta. Na argument ohranjanja preproste rabe, pestrosti in očarljive spontanosti življenja tržnice in kulturnega pomena ohranjanja materialnih dokazov zgodovinskega spomina.

Naj začnem s spontanostjo vsakdanjega življenja in srečevanja, ki postopoma izginja iz našega vedno bolj razdrobljenega, normiranega in tehnološko naprednega vsakdana in katerega dragoceni ostanek v veliki meri predstavlja prav dogajanje na glavni tržnici v prestolnici. Kar je tudi eden od ključnih elementov njene priljubljenosti, tako med prebivalci kot med turisti. In še vedno velja, da je za tistega, ki si želi spontano srečati koga od svojih kolegov, znancev ali prijateljev, dovolj že to, da se na šesti dan v tednu v dopoldanskem času sprehodi po njej. In kdor je bil, pa čeprav le enkrat samkrat, priča vrvežu zgodnje jutranje dostave in razkladanju ter počasnemu popoldanskemu odhajanju in pospravljanju, ve, da je to pomemben del občudovanega karakterja tega zgodovinskega prostora in poleg tega nekaj, kar res deluje. Nemogoče je misliti, da se da to kakorkoli hitreje, bolj praktično in elegantneje rešiti z dvema oddaljenima dvigaloma preko uvozov v spet precej oddaljeno garažo z izpuhi, umetno klimo in razsvetljavo na šestih metrih globine. In zlasti ne v prid ali na račun že omenjene, na površju vidne manifestacije življenjske prilagodljivosti, spontanosti in pestrosti. Poleg tega se zanemarja dejstvo, da kmetje in dostavljavci večino dostavnih avtomobilov po lastnih besedah potrebujejo čez dan za druge potrebe in ne potrebujejo parkirišča. Predlagana rešitev je zato, tudi v svojem silno ozkem argumentu tehnične izboljšave, precej bližje tehnokratskim sanjam kot neposredni praktičnosti in očarljivi učinkovitosti enostavnega življenja. O tem logističnem paradoksu, ki postavlja pod vprašanj osnovni in domala edini argument gradnje garaže so dovolj podrobno in prepričljivo pisali že drugi. Moj drugi kritični poudarek je v tem, da tudi, če bi bilo res, da bi garaža idealno reševala dostopnost in logistiko delovanja tržnice, bi bila cena za to že v izhodišču prevelika, saj bi bila tudi po mojem mnenju izguba tistega kar se na njenem mestu nahaja kot zaklad preteklosti preprosto nenadomestljiva.

Pred kratkim smo si na nacionalni televiziji lahko ogledali simpatičen angleški film Izgubljeni kralj, ki pripoveduje resnično zgodbo iskanja stoletja prezirane zgodovinske osebnosti pozno srednjeveškega angleškega kralja, Riharda III. Bil je zadnji predstavnik Anžujcev in linija Tudorjev, ki jim je sledila, se je potrudila, da smo ga, tudi zaradi drame slavnega Shakespeara, imeli tudi mi, poleg Angležev, v zavesti kot enega od najbolj zločinskih in spletkarskih monarhov. Film ga razkriva v drugačni, plemenitejši luči in sugerira, da se je zavzemal za takrat redko upoštevano pravilo, da je človek nedolžen, vse dokler mu ni dokazana krivda; kar je redka lastnost tudi v našem času, ko so, ne le posamezniki, ampak, kot vidimo npr. v Palestini, kar celi narodi v očeh mnogih za zmeraj krivi in vnaprej obsojeni, in jih je dopustno še kot otroke preventivno ubijati. Dolgo pogrešano in za mnoge za vedno izgubljeno truplo kralja so po zaslugi amaterske iskalke Philippe Langley konec avgusta leta 2012 našli pod parkiriščem enega od dvorišč v Leicestru. Tudi tam, tako kot v Ljubljani, je šlo za lokacijo arheoloških ostankov samostana s cerkvijo. Za uspeh iskanja je bil

ključen namig, da naj se grob išče na odprtem, nezazidanem prostoru, saj se je spomin na prostore pokopov ohranjal iz generacije v generacijo in se iz pietete na takšnih krajih ni gradilo. Ta plemenita tradicija, kot da danes v našem prostoru ni več živa in pomembna. Čeprav nam, kot vidimo na tem primeru, še danes lahko pomaga najti pozabljene priče preteklosti, iz katerih izhaja naša kultura, smo prišli tako daleč, da smo se pripravljeni v srčiki prestolnice, vedoč, da se tam nahajajo, odpovedati avtentičnim dokazom svoje zgodovine in oskruniti zadnja počivališča tistih, ki so jo ustvarjali. In to le zato, da bi po vsiljenem projektu MOL na tistem mestu zadovoljili eno od najbanalnejših trenutnih potreb, potrebo po parkiranju. V svoji utilitarni preprostosti mislimo, da bo, samo zato, ker bo garaža skrita očem, atmosfera in duh prostora tržnice nad njo ostal isti kot je danes, ko so pod našimi nogami, medtem ko klepetamo z branjevkami in someščani, ohranjeni kletni oboki šole, v kateri je poučeval slavni Valentin Vodnik in priljubljeni Janez Krstnik Kersnik in sta vanjo hodila Čop in Prešeren, oziroma temelji samostana in cerkve s križnim hodnikom bratov svetega Frančiška v katerega vrtu so želeli biti pokopani pomembni in nadarjeni ljudje svojega časa, med njimi tudi sloviti baročni slikar, Janez Valentin Metzinger. Lahko bi še naprej in dolgo naštevali, kaj vse je zraslo iz občutenja, volje in misli vseh prednikov, ki so v preteklosti oblikovali in naseljevali korenine tistega prostora, a o dragocenosti in vrednosti obojega, tistega kar se spontano odvija na površju Vodnikovega trga še danes in tistega, kar vemo in slutimo, da v neokrnjeni obliki počiva v globini srčike naše prestolnice, se nikoli ni mogoče zadovoljivo izraziti. Lahko le rečemo, da je oboje med seboj povezano in izhaja iz neizrekljivosti tistega, kar nas na neviden, pa vendar otipljiv način duhovno hrani in napolnjuje s smislom.

Kot lahko vidite sami, so to pripombe in ugovori, ki nimajo mesta v strogo kvantificiranem postopku pridobivanja gradbenega dovoljenja, in na katere se razen po obče človeški plati verjetno tudi vi sami ne morete ustrezno odzvati in jih upoštevati. Ta obče-človeškost oz. zdrava in celovita človeška presoja danes, kot že rečeno, v uveljavljenih pravno formalnih postopkih in pri presojanju o usodnih odločitvah o tem, kako naprej, nima ustreznega mesta in le redko pride do veljave. Do veljave lažje, kot vidimo tudi v najbolj tragičnih dogajanjih sedanjega časa, prihajajo le bolj ozko usmerjeni interesi. V upanju, da bomo v za življenje v glavnem mestu tako pomembnem primeru, kot je ta, in preko njega vedno bolj tudi pri vseh naslednjih, spet našli mesto za tisto prvo, vas prav lepo pozdravljam.

Ira Zorko, arhitekt in pedagog

V Ljubljani, dne 11. decembra, 2024